

عنوان مقاله:

سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی

نویسندگان:

اسماعیل جبّاری^۱ و عباس جنگی‌مرنی^۲

مقدمه

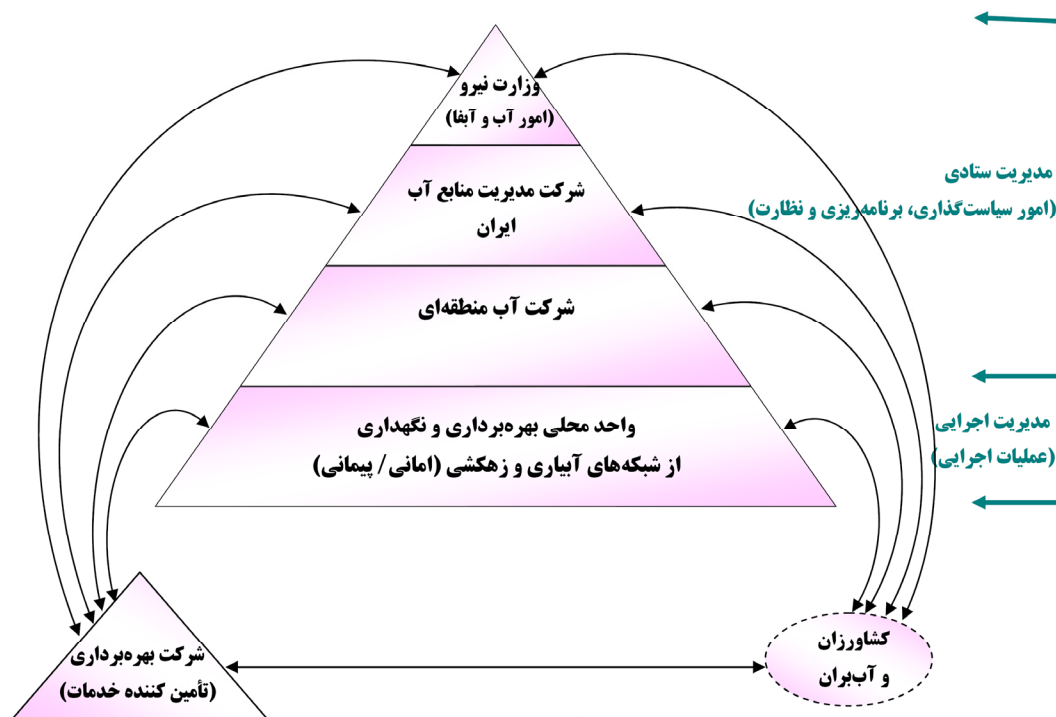
معروف است که می‌گویند «مدیریت» هم «علم» است و هم «هنر» و آن به طور کلی عبارتست از فرآیند بسیج و بکارگیری منابع مادی و انسانی از طریق برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت و کنترل عملیات در چارچوب یک سامانه ارزشی پذیرفته شده و محیط متغیر، به منظور دستیابی به اهداف تعیین شده. از طرف دیگر مدیریت از نظر سلسله مراتبی، بطور کلی به «مدیریت ستادی» و «مدیریت اجرایی» قابل تفکیک می‌باشد. با توجه به این تعریف عمومی، مدیریت یک شبکه آبیاری و زهکشی مجموعه فعالیت‌های مربوط به تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا، پایش و ارزشیابی، از جمله دو فعالیت اصلی «بهره‌برداری» و «نگهداری و تعمیرات» را در بر می‌گیرد. با این نگاه به طور کلی در حال حاضر مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی شور دارای ساختاری مشابه شکل زیر است:

۱- مدیرکل دفتر بهره‌برداری از تأسیسات انتقال و توزیع آب- شرکت مدیریت منابع آب ایران (وزارت نیرو)،

پست الکترونیک: es_jabbari@yahoo.com

۲- کارشناس دفتر بهره‌برداری از تأسیسات انتقال و توزیع آب- شرکت مدیریت منابع آب ایران (وزارت نیرو)،

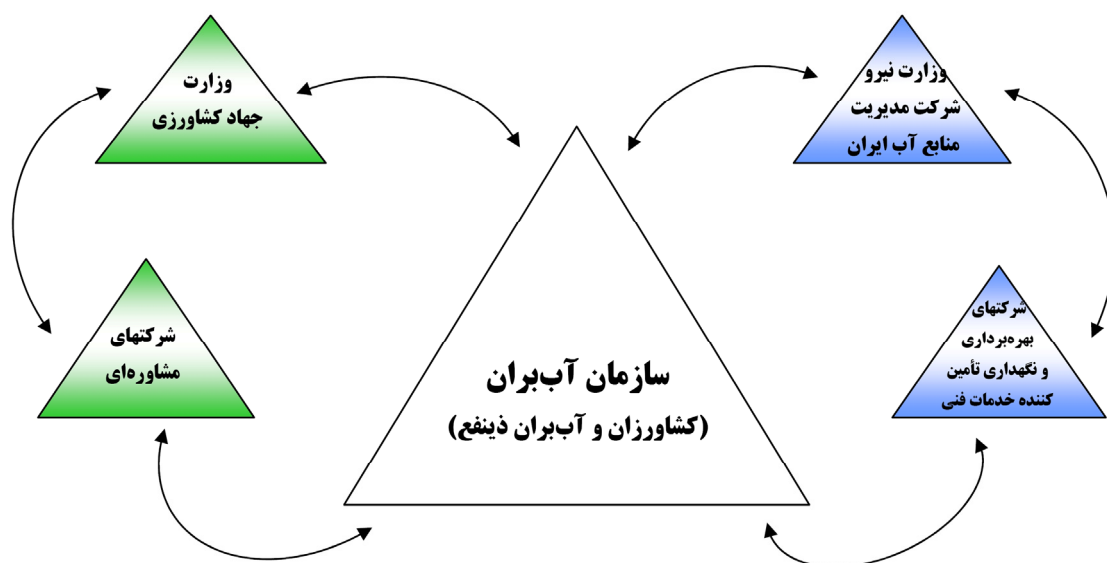
پست الکترونیک: ajmarani@gmail.com

شکل ۱- ساختار فعلی مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی

بطوریکه شکل ۱ نشان می‌دهد، غالباً کشاورزان ذینفع و آب‌بران در شبکه‌های آبیاری و زهکشی، بدون داشتن سازمان مدیریتی-اجرایی مشخص و شناخته شده، به صورت انفرادی به عنوان دریافت کننده خدمات، ایفای نقش می‌کنند و سازمانهای دولتی (در سطوح مختلف صنعت آب کشور) در نقش مدیریت ستادی و مدیریت اجرایی، دست‌اندرکار «مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی» و «فراهم نمودن خدمات مورد نیاز ذینفعان اصلی» هستند.

در حالی که براساس رهیافت جهانی، توسعه پایدار طرحهای آبیاری و زهکشی و ارتقای بهره‌وری آب و خاک ایجاب می‌کند که کشاورزان و آب‌بران ذینفع بعنوان متولی اصلی، نقش محوری را در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی و به طور کلی، تأسیسات آبی بر عهده بگیرند. از این منظر، ساختار مدیریتی مطلوب برای شبکه‌های آبیاری و زهکشی مطابق شکل ۲، قابل ارائه است.

شکل ۲- ساختار مطلوب مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی

مقایسه ساختار فعلی با ساختار مطلوب و مورد انتظار، بیانگر ضرورت اصلاحات اساسی و تغییر و تحول ساختاری مورد نیاز در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی می باشد. برای ارائه سیاستها و برنامه‌های جاری در زمینه توسعه مشارکت کشاورزان ذینفع و آبران در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی (به طور کلی تأسیسات آبی)، ابتدا اجمالاً سوابق سیاستها و عملکردهای مرتبط با این موضوع را در دوره‌های گذشته، با توجه به بسترهای حقوقی و قانونی موجود، مورد توجه قرار می‌دهیم.

سیاست ها و عملکردهای دوره های گذشته

نظر به اینکه رویکردها و سیاستهای دست اندرکاران، حول موضوع توسعه مشارکت کشاورزان ذینفع و آب بران از سال ۱۳۸۰ وارد مرحله و دوره ای جدید شده است که در ادامه این نوشتار به آن پرداخته خواهد شد، از این رو سوابق موجود را به تفکیک، در دو مقطع زمانی پیش از انقلاب اسلامی ایران و دوران پس از آن، به طور اجمالی ذیلاً مرور می نماییم:

دوران پیش از انقلاب اسلامی ایران:

پس از تصویب قانون اجازه تأسیس بنگاه مستقل آبیاری در تاریخ ۱۳۲۲/۲/۲۹، دولت به طور رسمی مجوز ورود به مقوله «توسعه و مدیریت تأسیسات آبیاری» را در سطح کشور دریافت نمود و وزارت کشاورزی وقت، مأمور انجام این امر شد. در ماده اول این قانون، هدف از تشکیل بنگاه مذکور، «توسعه و اصلاح امور آبیاری کشور» عنوان شده و در قالب ماده پنجم نیز برای جلب مشارکت کشاورزان در توسعه طرحهای آبیاری چنین پیش بینی گردیده است: «هر موقع که اشخاص یا مالکین بخواهند در نقطه‌ای

به عملیات آبیاری و زهکشی و... به هزینه خود اقدام کنند می‌توانند از بنگاه آبیاری تقاضای کمک فنی نمایند.»

در ماده نهم این قانون، درخصوص مدیریت تأسیسات آبی احداث شده، بنگاه مستقل آبیاری «جهت انجام عملیات آبیاری» مکلف به «تشکیل شرکتهایی با سرمایه بنگاه و سرمایه مالکین» شده است و پس از تعیین «بهای آب توسط بنگاه»، شرکتهای مورد نظر براساس آن، موظف به وصول بهای آب از کشاورزان شده اند. حدود وظایف و اختیارات بنگاه مستقل آبیاری در زمینه بهره برداری از آبهای سطحی در ماده دهم قانون فوق تعیین گردیده و آمده است: «نظارت در کلیه امور آبیاری کشور از قبیل تأسیسات آبیاری و... که آب آنها به مصرف زراعت می‌رسد... به عهده بنگاه آبیاری است.»

توسعه و جلب مشارکت (مالی) کشاورزان و مالکان زمین در امور آبیاری و مدیریت تأسیسات مربوط (بخصوص در رابطه با نگهداری و تعمیرات آنها)، در متن قانون اجازه تأسیس بنگاه مستقل آبیاری مورد توجه قرار گرفته است. در این رابطه، در ماده یازدهم این قانون، شکل‌گیری و تشکیل «هیئت‌هایی از مالکین و حقابه برها» پیش‌بینی شده است تا این هیئتها «به عنوان هیئت امنای تأسیسات آبیاری» اقدام به تعرفه‌گذاری خدمات و نظارت مستقیم بر نحوه هزینه‌کردن وجوه دریافتی از کشاورزان (بعنوان بهای خدمات دریافتی از این تأسیسات) نماید. در این ماده آمده است: «برای حسن جریان و تنظیم و تقسیم آبها و نگهداری سدها و مخزنها و انهار عمومی و آب‌بندانها و قنواتی که صاحبان متعدد دارند بنگاه آبیاری مجاز است هیئت‌هایی از مالکین و حقابه برها تشکیل دهد و صندوق‌های مخصوصی برای تأمین این منظور ایجاد نماید. کلیه مالکین و حقابه برها موظف خواهند بود به نسبت آبی که از آن استفاده می‌کنند یا مالک هستند سالیانه مبلغی به میزانی که به تشخیص این هیئتها معین خواهد شد به صندوق مزبور بپردازند تا در مورد لزوم تحت نظر خود هیئت به مصرف مرمت سدها و انهار و ساختمان مقسم‌ها و تعمیر قنوات و غیره برسد. پرداخت هر مبلغ هزینه از این محل جز برای انجام منظور مذکور در این ماده ممنوع است.»

پس از آغاز اصلاحات ارضی در ایران (سال ۱۳۴۰) و اقدامات بعدی دولت برای پیگیری و عملیاتی نمودن این سیاست، نظام بهره‌برداری مبتنی بر سرمایه‌داری ارضی در کشور به دو طریق عمده، توسعه پیدا کرد: اول، از طریق سرمایه‌گذاری دولت در بخش کشاورزی و دوم، از طریق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی. پیرامون سیاستها و عملکردهای دولت برای سرمایه‌گذاری خود در بخش کشاورزی می‌توان به تصویب و اجرای قانون تأسیس شرکتهای سهامی زراعی (مصوب سال ۱۳۴۶) اشاره نمود. هدف از این قانون، تولید درآمد بیشتر برای زارعان از طریق افزایش میزان تولیدات کشاورزی و یکپارچه‌سازی اراضی آنها بود (ماده ۱). بر این اساس، تا سال ۱۳۵۷ تعداد ۹۳ شرکت سهامی زراعی در کشور تشکیل گردید و دولت سالیانه بودجه لازم را برای امور زیربنایی شرکتها از جمله تأسیسات آبیاری، اختصاص می‌داد. ضمن آنکه رویکرد حاکم برای تأسیس این شرکتها در راستای ارتقای سطح مشارکت کشاورزان بوده، ولی در تشکیل و اداره آنها گرایش دست‌اندرکاران، عمدتاً به سوی گروههای نخبه، قدرتمند و بانفوذ جامعه محلی بوده است و کشاورزان عضو، ضمن عدم آگاهی از اهداف شرکتها، نقش مؤثری را نیز در

تصمیم‌گیریها نداشته اند. طبق ماده ۲ این قانون، زارعین هیچ حقی نسبت به اراضی واگذاری خود نداشته و در نتیجه برای آنها، «مالکیت زمین» تبدیل به «مالکیت سهام» گردید و نقش زارع تبدیل به «سهم‌بر» یا «کارگر روزمزد» این شرکتها شد؛ بطوریکه در این خصوص اصطلاح «رعیت دولت» معروف بوده است. بکارگیری و اعمال مدیریت دولتی در شرکتهای سهامی زراعی را می‌توان از نکات منفی اجرای این سیاست ارزیابی نمود.

مورد دیگر، تصویب «قانون تأسیس شرکتهای بهره‌برداري از اراضی زیر سدها» در تاریخ ۱۳۴۷/۲/۳۰ می‌باشد. با اجرای این قانون، دولت اقدام به ایجاد شرکتهای کشت و صنعت دولتی در اراضی آبخور سدها نمود. براساس گزارش ارائه شده در اولین سمپوزیوم سیاست کشاورزی ایران (در سال ۱۳۵۷) تا پایان سال ۱۳۵۶ وسعت اراضی متعلق به این شرکتها در پایین دست سدهای موجود، حدود ۱۰۰ هزار هکتار و بهره‌برداري از تأسیسات آبیاری این محدوده‌ها در قالب ۱۳ شرکت بوده که ۱۱ شرکت، دولتی محسوب می‌شدند. (نظیر شرکتهای کشت و صنعت مغان، کارون، هفت تپه). رویکرد کلی در این قانون، مبتنی بر اعمال سرمایه‌گذاری دولتی برای استقرار مدیریتی واحد بر منابع آب و خاک، در اراضی مرغوب و دارای آب فراوان (مانند دشتهای مغان و خوزستان) بوده است. در قانون یاد شده، هیچگونه زمینه و امکانی برای مشارکت و حضور کشاورزان در شرکتهای مذکور و در نتیجه مشارکت در مدیریت تأسیسات آبیاری در اختیار آنها فراهم نگردید. مضافاً اینکه بخشی از اراضی آبخور سدها که در گذشته، در اختیار مالکان و کشاورزان قرار داشته، با اجرای این قانون، بتدریج از صاحبان آنها خلع ید به عمل آمد و اراضی آنان توسط دولت خریداری شده و در اختیار شرکت های کشت و صنعت قرار گرفت.

در رابطه با سیاستهای دولت برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در امر کشاورزی نیز می‌توان به «قانون گسترش کشاورزی در قطبهای کشاورزی» مصوب مورخ ۱۳۵۴/۳/۵ اشاره کرد. براساس این قانون دولت (وزارت کشاورزی و منابع طبیعی وقت)، به منظور بهره‌برداري کامل از منابع آب و خاک مکلف به تهیه طرحهای جامع توسعه کشاورزی و دامپروری در ۲۰ منطقه طرح و قطب کشاورزی از قبل تعیین شده در کشور، گردید تا با احداث شبکه های آبیاری و زهکشی در آنها، موجب رونق اقتصادی و کشاورزی این مناطق شود. در ماده ۵ این قانون، به یکپارچه کردن اراضی و تبدیل آنها به «واحدهای بهره‌برداري اقتصادی» تأکید شده تا واحدهای فوق (در قالب شرکتهای سهامی زراعی و تعاونی تولید روستایی و سایرگروههای مشاعی و جمعی)، از طریق اعمال «مدیریت واحد و توأم» مورد بهره‌برداري قرار گیرند. همچنین عنوان شده که گروه بندی خرده مالکین برای تشکیل گروه کشاورزی در «مواردی که مساحت واحد بهره‌برداري به مقیاس اقتصادی کوچکتر باشد» لازم و ضروری است. در ماده ۱۵ این قانون، برای سازماندهی گروه های مصرف کننده آب در شبکه های آبیاری، شرط «معرفی یک نفر نماینده تام‌الاختیار توسط استفاده کنندگان از آب در هر دریچه آبیاری به وزارت نیرو، برای عقد قرارداد خرید و مصرف آب و تعهد پرداخت آب بهاء و هزینه های مربوط» برای استفاده افراد از آب کشاورزی لحاظ شده است.

قابل ذکر است، براساس لایحه قانونی مصوب ۱۳۵۸/۹/۱۷ شورای انقلاب، اجرای «قانون گسترش کشاورزی در قطبهای کشاورزی» موکول به فراهم بودن امکانات مالی و فنی وزارت کشاورزی و تمایل اکثریت کشاورزان ذینفع شد و الزام به ایجاد تشکلهای مورد نظر نیز از ماده ۵ قانون مذکور حذف گردید.

مهمترین قانون مرتبط با مدیریت منابع و تأسیسات آبی در دوره پیش از انقلاب، «قانون آب و نحوه ملی شدن آن» می باشد که با تصویب آن در تاریخ ۱۳۴۷/۴/۲۷ «مسئولیت حفظ و بهره برداری از کلیه آبهای جاری» و «احداث و اداره تأسیسات آبی» به وزارت آب و برق وقت محول شد. در ماده ۱۹ قانون، این وزارتخانه موظف به «تنظیم و توزیع آب با ایجاد شبکه های آبیاری» و از طریق «تأسیس شرکتها و سازمانهای آبیاری در نواحی و مناطق مختلف» گردید. همچنین در قانون تأسیس وزارت نیرو مصوب ۲۸ بهمن ماه ۱۳۵۳، یکی از «وظایف اساسی» وزارت نیرو «احداث تأسیسات مربوط به آب و بهره برداری از آنها» تعیین شده است. بدین ترتیب نقش دولت در بهره برداری از منابع و تأسیسات آبی تقویت گردید و در مقابل به طور کامل، کشاورزان ذینفع و مصرف کنندگان آب از مشارکت در ساخت و مدیریت تأسیسات آبیاری به ویژه، شبکه های آبیاری و زهکشی کنار گذاشته شدند و هیچگونه حقوقی برای آنها جهت مشارکت در مدیریت تأسیسات آبی پیش بینی نشد.

دوران پس از انقلاب تا مقطع زمانی سال ۱۳۸۰:

در قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶) که بر پایه «قانون آب و نحوه ملی شدن آن» تهیه و تدوین گردید، مدیریت منابع و تأسیسات آبی از جمله شبکه های آبیاری و زهکشی، کماکان دولتی در نظر گرفته شده است و در آن هیچگونه بستر و زمینه ای برای مشارکت آب بران (بعنوان ذینفعان اصلی) در مدیریت منابع و تأسیسات آبی پیش بینی نگردید. این رویکرد ضمن اینکه باعث افزایش مسئولیتها و اختیارات دولت در مدیریت آبیاری، در زمینه بهره برداری، نگهداری و مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی شده، موجبات افزایش انتظارات کشاورزان و آب بران از دولت را نیز فراهم نمود.

از عمده ترین اقدامات مرتبط با توسعه مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی در این دوره، تصویب «آیین نامه مصرف بهینه آب کشاورزی» در تاریخ ۱۳۷۵/۶/۱۱ توسط هیئت وزیران و تلاش برای اجرای آن، در سالهای بعد می باشد. از اهداف و برنامه های اصلی این آیین نامه می توان به تعیین الگوی مصرف بهینه آب کشاورزی، ایجاد و سازماندهی تشکلهای قانونی مناسب در اراضی تحت پوشش شبکه های آبیاری، تحویل حجمی آب به آب بران براساس الگوی مصرف بهینه، صدور پروانه مصرف بهینه آب برای مصرف کنندگان آب کشاورزی و اعمال جریمه به مصارف مازاد بر الگوی مصرف بهینه، (تا ۳ برابر تعرفه معمول) اشاره کرد. در این راستا فعالیتها و اقدامات یک سویه و غیر روشمند دست اندرکاران دولتی، برای ارتقای سطح مشارکت آب بران در مدیریت شبکه های آبیاری، منجر به نتیجه مؤثر و پایدار نشد.

متعاقب افزایش انتظارات کشاورزان ذینفع و آب بران از متولیان و مجریان دولتی «مدیریت شبکه‌های آبیاری» که منجر به کاهش بیش از پیش همکاری و تعامل آنان شده بود و به ویژه استتکاف آنان از

پرداخت «بهای خدمات آبیاری» موجب نارسائی در تأمین، انتقال و توزیع آب و تخریب و استهلاک زودرس تأسیسات آبی را فراهم نموده بود، وزارتخانه های نیرو و کشاورزی و رئیس سازمان برنامه و بودجه وقت به عنوان سه دستگاه ذیربط در دولت، با تحلیل وضع موجود شبکه های آبیاری و زهکشی، در مردادماه سال ۱۳۶۸ توافقنامه رسمی منتشر کرده و در آن «مصرف معقول آب، تحویل حجمی آب مورد نیاز محصولات کشاورزی و تأمین هزینه های جاری و استهلاک تأسیسات و تجهیزات با وصول درصدی از محصولات کشاورزی» را خواستار شدند. لازم به یادآوری است طی دهه ۱۳۷۰ با تأسیس حدود ۲۰ شرکت بهره برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی در سطح کشور توسط وزارت نیرو، مسئولیت بهره برداری و نگهداری از این شبکه ها (مدیریت اجرایی) از سوی شرکت های آب منطقه ای (بعنوان دستگاه اجرایی و متولی شبکه) طبق قراردادهای سالانه فیما بین، به شرکت های یاد شده واگذار گردید و علی رغم پیش بینی مشارکت کشاورزان و آب بران در تشکیل این شرکتها در متن توافقنامه بین وزارتین نیرو و کشاورزی و سازمان برنامه و بودجه وقت، در عمل این شرکتها بدون مشارکت کشاورزان محلی تأسیس و به وجود آمدند.

مواضع پیش گفته، در قانون برنامه پنجساله اول توسعه کشور (۱۳۷۳-۱۳۶۹) به طور مشخص تر و پررنگتر مورد توجه قرار گرفت. بطوریکه در قسمت یکم فصل چهارم آن، با موضوع افزایش بهره‌وری منابع آب و خاک، تکالیف قانونی زیر برای اجراء از سوی دستگاه های دولتی ذیربط پیش بینی شد:

«بند ۱۴-۴: سازماندهی و ایجاد تشکلهای قانونی حقا به بران و مصرف کنندگان آب و جلب همکاری و مشارکت آنها» و «بند ۱۵-۴: تجدید نظر اساسی در سازماندهی و مدیریت اقتصاد بخشهای آب و کشاورزی بالاخص در موارد تعیین قلمرو و مسئولیتها، ایجاد هماهنگی های لازم بین ارگانهای ذیربط و استفاده صحیح و معقول از منابع آب»

موضوع «ضرورت بهبود نظام بهره‌برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی و افزایش بهره‌وری از منابع آب و خاک» در روند تکاملی خود، به طور صریحتر و با شفافیت بیشتر در قانون برنامه پنجساله دوم توسعه کشور (۱۳۷۸-۱۳۷۴) مد نظر قرار گرفت. بطوریکه علاوه بر تأکید بر توجه به مسائل آبخیزداری و زیست محیطی، موضوع «توسعه مشارکت کشاورزان، شرکت های بهره‌برداری و تشکلهای محلی و استانداردهای مصرف آب کشاورزی» به شرح زیر در این قانون، تکلیف گردید:

«بند ۱۱-۳-۲: امر نگهداری و بهره‌برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی موجود و در حال اجرا به کشاورزان و یا شرکت های بهره‌برداری و تشکلهای محلی واگذار خواهد شد.» و «بند ۱۲-۳-۲: بمنظور صرفه‌جویی در مصرف آب و جلوگیری از تلفات آن و زهدار شدن اراضی کشاورزی، قیمت آب برمبنای تحویل حجمی آب تعیین خواهد شد. این قیمتها به گونه ای تعیین خواهد شد که کلیه هزینه های نگهداری و بهره‌برداری و بهسازی شبکه های آبیاری و زهکشی را تأمین و انگیزه توسعه طرحهای مدرن آبیاری و زهکشی را فراهم نماید.»

براساس ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنجساله سوم توسعه کشور (۱۳۸۳-۱۳۷۹) نیز به دولت اجازه داده شده به منظور بهره برداری بهینه از منابع و تأسیسات آبی اقداماتی شامل: «تحویل حجمی آب براساس الگوی

مصرف بهینه آب کشاورزی، تدوین و اجرای نظام بهره برداری، مشارکت دادن بخش خصوصی (حقاب‌داران و مالکان) و ایجاد تشکلهای بهره برداری آب و خاک» را بعمل آورد. همچنین در برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)، به طور کلی با تأکید بر اجرای این اهداف، به تبع آن افزایش کارایی آب به ازای هر یک مترمکعب، ۲۵٪ تکلیف شده است.

قابل تأمل است با وجود اینکه در سالهای اخیر، قوانین و مقررات ظاهراً متریقی وضع گردیده ولی در عمل، توفیقی در نیل به اهداف و برنامه های مندرج در آنها و تغییر ساختار مدیریت منابع و تأسیسات آبی با رویکرد مشارکت ذینفعان اصلی، حاصل نشده است. به نظر می رسد کلی بودن قوانین و مقررات، عدم اعمال پایش و ارزشیابی در حین اجرا، پرداختن غیرتخصصی به موضوع، عمده ترین دلایل عدم دستیابی به اهداف مورد نظر برای توسعه مشارکت کشاورزان در مدیریت منابع و تأسیسات آبی می باشد.

سیاست‌ها و برنامه‌های جاری

با لحاظ نمودن آموخته‌ها و نتایج حاصل از تجارب گذشته و با توجه به اینکه انحصار مدیریت تأسیسات آبی توسط دولت، اداره این تأسیسات را با چالش مواجه نموده بود، بطوریکه این وضع منجر به عدم رضایت دست اندرکاران و ذینفعان شده و سطح خدمات و بهره‌وری از منابع آب و خاک با اهداف سرمایه‌گذاریهای بعمل آمده، انطباق نداشته است. همچنین توجه به رهیافتهای جهانی در توسعه و ارتقای مشارکت های ذینفعان در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی، تغییر و تحول در ساختار مدیریتی تأسیسات آبی را اجتناب ناپذیر نمود. لذا از سال ۱۳۸۰ سیاستها و برنامه های ذیل در دستور کار «مدیریت امور آب کشور» قرار گرفت:

□ ارجاع عملیات بهره برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی به بخش خصوصی

به منظور فراهم نمودن امکان ورود شرکتهای علاقه مند از بخش خصوصی کشور به عرصه انجام عملیات بهره برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی (مدیریت اجرایی)، از سال ۱۳۷۸ موضوع تشخیص صلاحیت شرکتهای در امر بهره برداری و نگهداری با سازمان مدیریت و برنامه ریزی وقت، مطرح شد. مشورتهای کارشناسی وزارت نیرو و آن سازمان، منجر به تهیه «مجموعه ضوابط و مقررات مربوط به شرکتهای بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی» گردید که جهت اجرا، طی نامه شماره ۱۰۱/۶۴۵۷۴ مورخ ۱۳۸۳/۴/۱۵ از سوی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی به وزارت نیرو ابلاغ شد.

از جمله ضوابط و مقررات مندرج در مجموعه یاد شده، دستورالعمل تشخیص صلاحیت شرکتهای بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی بود. پس از گذشت حدود سه سال از به کارگیری این دستورالعمل، ضرورت اصلاح و به روز رسانی آن احساس گردید و در اواخر سال ۱۳۸۵ با تشکیل یک تیم کارشناسی در شرکت مدیریت منابع آب ایران، اقدام به بازنگری و اصلاح دستورالعمل مذکور شد. در نهایت دستورالعمل جدید به استناد مندرجات ذیل بند «ج» فصل چهارم نظام فنی و اجرایی کشور که مقرر می‌دارد «اسناد رسته اختصاصی هر دستگاه اجرایی توسط آن دستگاه تهیه و مورد استفاده قرار گیرد»

پس از هماهنگی با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی وقت، توسط وزارت نیرو در تاریخ ۱۳۸۶/۱۰/۱ جهت اجرا ابلاغ گردید. بر این اساس دبیرخانه کمیسیون تشخیص صلاحیت شرکتها در امر بهره برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی در دفتر بهره برداری از تأسیسات انتقال و توزیع آب شرکت مدیریت منابع آب ایران فعال شد و نسبت به صدور فراخوان از شرکتهای متقاضی اقدام نمود. تاکنون حدود ۷۰ شرکت، با ارسال درخواست و مدارک خود به این کمیسیون، متقاضی تشخیص صلاحیت و اخذ «گواهینامه صلاحیت بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی» شده اند که با تصویب کمیسیون ذیربط، در حال حاضر برای تعداد ۱۷ شرکت، گواهینامه صلاحیت اعطا شده است.

بدین ترتیب با ظرفیت سازی در بخش خصوصی، امکان ارجاع عملیات بهره برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی به «شرکت های دارای صلاحیت» در یک فضای کاملاً رقابتی فراهم شده که می تواند منجر به ارتقای کیفیت خدمات فنی مورد نیاز شبکه‌های آبیاری و زهکشی شود. از مهمترین شرایط عمومی لازم برای تشخیص صلاحیت شرکتهای متقاضی، موارد زیر را می توان برشمرد:

- صد در صد سهام شرکت متعلق به اشخاص حقیقی و یا حقوقی غیر دولتی و غیر عمومی باشد.
- مدیرعامل شرکت باید سهامدار و ترجیحاً از بین افراد فنی لازم شرکت انتخاب شده باشد.
- فعالیت بهره برداری و نگهداری در اساسنامه شرکت درج شده باشد.
- شرکت متقاضی شرایط و امتیازهای لازم در پایه مربوط را کسب کرده باشد.
- افراد فنی لازم، متناسب با پایه مورد تقاضا معرفی شوند.
- افراد فنی لازم نباید در هیچ یک از شرکتهای مهندسی مشاور و پیمانکار و مدیریت طرح، جزو افراد فنی لازم باشند.

مراحل مختلف تشخیص صلاحیت شرکتهای متقاضی نیز به قرار زیر است:

۱. مراجعه شرکت متقاضی به شرکت آب منطقه ای مربوط یا پایگاه اطلاع رسانی شرکت مدیریت منابع آب ایران به منظور دریافت متن کامل دستورالعمل تشخیص صلاحیت.
۲. تکمیل پرسشنامه تشخیص صلاحیت توسط شرکت متقاضی و تحویل آن به شرکت آب منطقه ای مربوط همراه با مستندات لازم و درخواست کتبی (رسمی) تشخیص صلاحیت در پایه مورد نظر.
۳. کنترل و بررسی شکلی اطلاعات پرسشنامه تشخیص صلاحیت و مستندات آن توسط شرکت آب منطقه ای و در صورت کامل بودن، ارسال آن به دبیرخانه کمیسیون تشخیص صلاحیت.
۴. بررسی اولیه درخواستهای رسیده توسط دبیرخانه کمیسیون و پی گیری برای تکمیل و رفع ابهام در خصوص درخواستهای ناقص و طرح درخواستهای کامل در کمیسیون.
۵. بررسی درخواست شرکتهای متقاضی و مدارک مربوط، توسط کمیسیون تشخیص صلاحیت و اعلام نظر ظرف حداکثر یک ماه.
۶. صدور و اعطای گواهینامه صلاحیت به شرکتهای واجد شرایط.

رتبه بندی شرکت‌های بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی براساس پایه مورد نظر و تعداد کار مجاز و حداکثر وسعت شبکه آبیاری متناسب با آن پایه، مطابق جدول زیر می باشد.

پایه شرکت	کار مجاز (حداکثر وسعت شبکه آبیاری و زهکشی)	ظرفیت شرکت (تعداد کار مجاز)
چهار	شبکه تا پنج هزار هکتار	۲
سه	شبکه تا پانزده هزار هکتار	۳
دو	شبکه تا سی هزار هکتار	۳
یک	شبکه تا شصت هزار هکتار	۳

برای مطالعه بیشتر و کسب اطلاعات کامل در این زمینه، علاقه مندان می توانند دستورالعمل تشخیص صلاحیت شرکتها در امر بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی را از طریق سایت اینترنتی شرکت مدیریت منابع آب ایران به نشانی: www.wrm.ir از بخش «اطلاعیه ها» دریافت نمایند.

در راستای اقدامات یاد شده بالا و در جهت شفاف سازی روابط قراردادی فیما بین شرکت‌های آب منطقه ای (بعنوان کارفرما و دستگاه اجرایی شبکه های آبیاری) و شرکت های بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی (بعنوان پیمانکار و تأمین کننده خدمات فنی مورد نیاز شبکه ها) و نیز فراهم آمدن زمینه لازم برای اعمال نظارت قانونی بر عملکرد شرکت‌های بهره برداری، تهیه پیمان همسان بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی مورد توجه قرار گرفت. در این زمینه در سال ۱۳۸۵ با تشکیل یک گروه کار کارشناسی، دو نسخه پیمان همسان «بهره برداری» و «تعمیرات» تأسیسات آبی-گروه شبکه های آبیاری و زهکشی تهیه و تدوین کردید و در تاریخ ۱۳۸۶/۲/۲ طی نامه شماره ۴۹۱۸/۱۰۰ از سوی معاون وقت امور آب و آبفای وزارت نیرو، جهت اجراء به شرکت‌های آب منطقه ای ابلاغ شد. در این ابلاغیه در راستای فراهم آوردن امکان برنامه ریزی مناسب توسط شرکت‌های بهره برداری فعلی (وابسته به وزارت نیرو) بر روی منابع انسانی و تجهیزات و ماشین آلات مورد نیازشان و جهت کسب آمادگیهای لازم و ارتقای ظرفیتهای سازمانی خود برای حضور در عرصه رقابت آزاد با سایر شرکت‌های تشخیص صلاحیت شده از بخش خصوصی، مدت پیمانهای متبادله، ۳ سال در نظر گرفته شد. شایان ذکر است این پیمانها براساس تجارب حاصل از بکارگیری آن، در حال بازنگری و به روزرسانی بوده تا پس از تأیید نهایی، در قالب «پیمان جامع عملیات بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی» ابلاغ شود.

همچنین با هدف ضابطه مند کردن فرآیند ارجاع کار به شرکت‌های مذکور و فراهم آوردن شرایط عادلانه و فضای رقابت برای این شرکتها، دستورالعملی به همین منظور و طبق الزامات قانونی جدید، ازجمله قانون برگزاری مناقصات (مصوب ۱۳۸۳/۱/۲۵ مجلس شورای اسلامی) تهیه گردیده که در جریان ابلاغ توسط وزیر محترم نیرو، برای اجرا می باشد. هدف از دستورالعمل ارجاع کار به شرکت‌های بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی، انتخاب پیمانکار مناسب از بین شرکت‌های متقاضی دارای گواهینامه صلاحیت و واجد شرایط، توسط کارفرما براساس قانون برگزاری مناقصات و با بررسی و شناخت توانایی های فنی، تجربی و مدیریتی آنها برای انجام عملیات بهره برداری و نگهداری مطلوب از

شبکه‌های آبیاری و زهکشی و تأسیسات وابسته و در نهایت ارجاع این فعالیت‌ها و عملیات به آن شرکت، است. از ویژگی‌های این دستورالعمل می‌توان به «تبيين فرآیند ارجاع کار»، «آنالیز عملیات نگهداری و تعمیرات شبکه‌های آبیاری و زهکشی شامل شرح، مقادیر و بهای عملیات» و «آنالیز عملیات و فعالیت‌های بهره‌برداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی شامل شرح خدمات و بهای عملیات و فعالیت‌ها» اشاره نمود.

□ انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی به کشاورزان و آب‌بران ذینفع

با عنایت به سیاست راهبردی و کلان دولت برای کاستن از حدود اختیارات و مسئولیت‌های خود در عرصه‌های مختلف در کشور و توسعه سهم بخش غیردولتی در فعالیت‌های اقتصادی و در این راستا با توجه به رویکرد وزارت نیرو برای توسعه مشارکت کشاورزان ذینفع و آب‌بران در بهره‌برداری، نگهداری و مدیریت تأسیسات آبی به ویژه شبکه‌های آبیاری و زهکشی، ستاد امور آب کشور همگام با رهیافت‌های جهانی مدیریت آبیاری مشارکتی (PIM) و انتقال مدیریت آبیاری (IMT)، موضوع ارتقای سطح مسئولیت‌ها و اختیارات آب‌بران در مدیریت این تأسیسات را در دستور کار خود قرار داده است. بر این اساس، به دنبال پیشنهاد «ماده واحده قانون واگذاری مالکیت و مدیریت سدها و شبکه‌ها» از سوی وزارت نیرو به هیئت محترم دولت در تاریخ ۱۳۸۵/۱۱/۲۳ و تأیید کلیات آن در جلسه مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶ هیئت محترم وزیران، ارائه آیین‌نامه اجرایی نحوه واگذاری مالکیت و مدیریت سدها و شبکه‌های آبیاری و زهکشی، از سوی دفتر هیئت دولت و براساس مصوبه هیئت وزیران (طی نامه شماره ۳۶۸۷۵/۱۲۲۶۶ مورخ ۱۳۸۶/۲/۱)، بر عهده وزارت نیرو قرار گرفت که در این خصوص برای تهیه و تدوین این آیین‌نامه، اقداماتی به شرح زیر انجام بعمل آمد:

- شرکت مدیریت منابع آب ایران، پس از صرف چندین ماه کار کارشناسی مداوم، در حوزه معاونت حفاظت و بهره‌برداری، با همکاری سایر دفاتر و بخش‌های ذیربط، اقدام به تهیه و تدوین آیین‌نامه انتقال مالکیت و مدیریت تأسیسات به آب‌بران (مشمول بر ۷ فصل، ۳۷ ماده و ۲۰ تبصره) کرد و پس از تصویب در چهل و سومین جلسه شورای خصوصی سازی وزارت نیرو و اعمال نظرات پیشنهادی آن شورا، در تاریخ ۱۳۸۷/۴/۴ به هیأت دولت، ارسال شد.
- پس از بررسی آیین‌نامه پیشنهادی وزارت نیرو در جلسات کمیسیون امور زیربنایی، صنعت و محیط زیست دولت و براساس پیشنهاد وزارت جهادکشاورزی جهت در بر گرفتن تأسیسات آبی تحت مدیریت این وزارتخانه و تهیه یک آیین‌نامه مشترک، مقرر گردید کارگروهی با مسئولیت وزارت نیرو تشکیل و اصلاحات لازم در آیین‌نامه مذکور را انجام دهد.
- نسخه نهایی آیین‌نامه یاد شده تحت عنوان «آیین‌نامه اجرایی انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی به سازمان‌های آب‌بران» در قالب پنج نشست کارشناسی مشترک با حضور نمایندگان وزارتخانه‌های جهادکشاورزی و نیرو و نیز جمعی از صاحب نظران (معادل ۲۵۲ نفر - ساعت کار کارشناسی)، برای ارسال به کمیسیون مذکور، تدوین گردید.

در این آیین‌نامه، برای انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی (شبکه‌های آبیاری و زهکشی، سدهای کوچک، آب‌بندانها و ایستگاههای پمپاژ) به آب‌بران ذینفع در هر کدام، تشکیل «سازمانهای آب‌بران» پیش‌بینی شده است و در آن سازمان آب‌بران به هر یک از تشکلهای کشاورزی رسمی و قانونی در نواحی و مناطق آبیاری (از قبیل شرکتهای تعاونی تولید، شرکتهای سهامی زراعی، کشت و صنعتها، شرکتهای تعاونی آب‌بران) اطلاق می‌شود که هدف اصلی آن ساماندهی و مدیریت امور آبیاری و کشاورزی می‌باشد. اختیارات و مسئولیتهای پیش‌بینی شده برای سازمانهای آب‌بران به طور اختصار شامل موارد زیر است:

- ۱- راهبری، برنامه‌ریزی، سازماندهی، اجراء، پایش و ارزشیابی امور مربوط به بهره‌برداری و نگهداری و تعمیرات تأسیسات آبی
- ۲- تأمین منابع مالی، تجهیز نیروی انسانی، تدارک ماشین‌آلات و تجهیزات مورد نیاز
- ۳- ایجاد هماهنگی بین واحدهای داخلی و برقراری ارتباطات مؤثر با سازمانهای ذیربط بیرونی
- ۴- پرداخت هزینه خدمات دریافتی از تأسیسات آبی بالادستی
- ۵- تعیین بهای خدمات آبیاری با در نظر گرفتن هزینه‌های جاری مدیریت، نگهداری و بازسازی و نوسازی و وصول و مصرف آن
- ۶- تشکیل هیئت حل اختلاف و رسیدگی به اختلافات اعضاء و تخلفات نسبت به تأسیسات آبی
- ۷- صدور سند آب برای آب‌بران عضو (حقابه بران و دارندگان حق مصرف معقول آب) در سقف تخصیص
- ۸- استفاده از مراکز آموزشی متعلق به وزارتخانه‌های نیرو و جهادکشاورزی برای ارتقا دانش و مهارتهای اعضای خود

در ماده ۳ این آیین‌نامه، تصریح شده که «سازمانهای آب‌بران در هر ناحیه و منطقه آبیاری با مشارکت صاحبان و مالکان حداقل ۷۵٪ از کل حق مصرف معقول آب و یا حق آبه‌های موجود در آن ناحیه یا منطقه آبیاری، سازماندهی یا تشکیل می‌شوند» و در مواد بعدی وزارت جهادکشاورزی موظف گردیده تا «برای فراهم نمودن بستر و زمینه انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی به آب‌بران، نسبت به ایجاد و یا سازماندهی سازمانهای آب‌بران، براساس انجام مطالعات لازم، اقدام نماید». همچنین وزارت جهادکشاورزی باید «ظرف مدت حداکثر شش (۶) سال، برای ایجاد آمادگی‌های لازم در آب‌بران جهت انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی به آنان، با توجه به شرایط و ویژگیهای محلی، برنامه عملیاتی جامع توانمندسازی آب‌بران و ایجاد ظرفیتهای سازمانی لازم در آنها را در هر یک از تأسیسات آبی، با حداقل ویژگیها و مشخصات زیر، تهیه و به مورد اجرا بگذارد:

- مشخص نمودن اهداف و دستاوردهای کوتاه و بلندمدت
- تعیین مسئولیت ها و اختیارات آب بران و سازمانهای دولتی و غیردولتی ذیربط
- تدوین مراحل مختلف اقدام
- تهیه شاخصهای اندازه گیری اثرات و دستاوردها
- تنظیم برنامه پایش و ارزشیابی مشارکتی
- تدوین برنامه های حمایتی هدفمند و پایداری سازمانهای آب بران
- برآورد هزینه های مورد نیاز»

به منظور اعمال برنامه پایش و ارزشیابی مشارکتی، پیش بینی شده که «در سطح هر استان، گروه تخصصی با عنوان گروه پایش و ارزشیابی با عضویت کارشناسان خبره و متخصص از شرکت آب منطقه ای و سازمان جهادکشاورزی (هر کدام، یک نفر)، دو نفر افراد متخصص به انتخاب استاندار از جامعه دانشگاهی و بخش مشاوره ای آن استان و یک نفر کشاورز خبره و معتمد به انتخاب شورای اسلامی محل، با حکم رئیس سازمان جهادکشاورزی استان تشکیل شود». برای انجام مساعدتهای مالی و فنی به سازمانهای آب بران پیش بینی گردیده وزارتخانه های نیرو و جهادکشاورزی حسب مورد و به نمایندگی از سوی دولت، از محل منابع عمومی (در قالب وجوه اداره شده)، سازمانهای آب بران را در انجام موارد زیر و به تناسب مشارکت مالی آنان و با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی محلی، مساعدت مالی و فنی نمایند:

- ✓ علاج بخشی سدها
- ✓ اصلاح و بازسازی تأسیسات آبی
- ✓ گسترش و توسعه تأسیسات آبی
- ✓ اجرای طرحهای احیای اراضی زهدار و ماندابی
- ✓ افزایش ظرفیت ذخیره سدها
- ✓ تجهیز نقاط تحویل آب به ابزار اندازه گیری حجمی
- ✓ جبران خسارت ناشی از حوادث قهری و بلایای طبیعی

تا زمان فراهم شدن زمینه ها و کسب آمادگیهای لازم در سازمانهای آب بران جهت بر عهده گرفتن مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی و نیز جلب اعتماد کشاورزان و افزایش احساس تعلق خاطر آنها نسبت به تأسیسات آبیاری، در آیین نامه مورد اشاره، تشکیل هیئتهای امنای این تأسیسات (بعنوان مرحله گذار) پیش بینی شده است تا دستگاههای اجرایی ذیربط مدیریت آبیاری در تأسیسات آبی را حداکثر به مدت شش سال زیر نظر هیئت امنای ویژه هر تأسیسات آبی انجام دهند. اعضای این هیئت امناء به شرح زیر می باشد:

- نمایندگان آب بران به تعداد (۴ یا ۶ نفر)
- نماینده محلی استانداری (۱ نفر)
- نماینده شرکت آب منطقه ای استان (۱ نفر)
- نماینده سازمان جهاد کشاورزی (۱ نفر)
- نمایندگان شوراهای محل (۱ یا ۳ نفر)

رویکرد مورد نظر در آیین نامه پیشنهادی، حرکت تدریجی در انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی به آب بران ذینفع، پس از توانمندسازی و ایجاد ظرفیتهای فردی و سازمانی لازم در آنها و کسب آمادگی، استوار می باشد. علاوه بر آن، باید «وزارتخانه های نیرو و جهادکشاورزی... با هماهنگی هم، در مدت یک سال پس از تصویب و ابلاغ این آیین نامه، در مستعدترین مناطق، نسبت به انتقال مدیریت و مالکیت حداقل سه نمونه (آزمایشی) از تأسیسات آبی اقدام و نتایج حاصله را همراه با برنامه زمانبندی گسترش و توسعه این تجربه در کل مناطق، به کمیسیون امور زیربنایی، صنعت و محیط زیست هیئت دولت گزارش نمایند». در آیین نامه پیشنهادی برای انتقال مدیریت و مالکیت تأسیسات آبی به سازمانهای آب بران، جایگاه دولت، سازمانهای آب‌بران و بخش خصوصی به صورت زیر مورد توجه قرار گرفته است.

- وزارت نیرو بعنوان نظارت عالی برای مدیریت منابع و تأسیسات آبی در کشور و اعمال کننده ضوابط فنی، به‌مراه وزارت جهاد کشاورزی، سازمانهای آب بران را از نظر فنی، مهندسی و آموزشی پشتیبانی می کند.
- وزارت جهاد کشاورزی بعنوان دستگاه دولتی، جهت توانمندسازی و ظرفیت سازی و در نهایت تشکیل سازمانهای آب بران و ... داری نقش است.
- معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور بعنوان تأمین کننده اعتبار لازم برای اجرای برنامه عملیاتی جامع توانمندسازی و ظرفیت سازی در آب بران (توسط وزارت جهاد کشاورزی) ایفای نقش می کند.
- سازمانهای آب بران بعنوان تولید تأسیسات مورد نظر و صاحب مسئولیتها و اختیارات مدیریت آبیاری در حوزه عمل خود، می باشند.
- بخش خصوصی (شرکتهای بهره برداری و نگهداری تشخیص صلاحیت شده) در جایگاه شرکتهای تأمین کننده خدمات فنی بهره برداری و نگهداری از شبکه ها برای متولی تأسیسات هستند.

□ پیش بینی دوره های آموزشی مرتبط با رهیافت مدیریت آبیاری مشارکتی (PIM)

به منظور ایجاد آمادگی های حرفه ای در مدیران و کارشناسان ذیربط در مناطق، بر پایه رهیافت جهانی مدیریت آبیاری مشارکتی (PIM)، برای همراهی آگاهانه و تسهیل گرایانه با سیاستها و برنامه های PIM و بدلیل اینکه مبانی و تئوری های مشارکت هنوز در سطح صنعت آب به صورت عمومی گسترش نیافته و همین طور تجارب میدانی روش گرا کمتر توسعه یافته است، لذا شرکت مدیریت منابع آب ایران با طراحی و برنامه ریزی دوره های آموزشی کوتاه مدت و بلندمدت مرتبط با رهیافت مذکور، به دنبال ارتقای سطح دانش و مهارتهای مدیران و کارشناسان ذیربط در حوزه ستادی و اجرایی خود می باشد. تاکنون دو دوره آموزشی با عناوین «آشنایی با رهیافت مدیریت آبیاری مشارکت مدار» و «روشها و فنون توسعه مدیریت آبیاری مشارکت مدار» به تصویب وزارت نیرو رسیده و این دوره ها در بانک فهرست دوره های مجاز این وزارتخانه قرار گرفته است. در حال حاضر دفتر بهره برداری از تأسیسات انتقال و توزیع آب برای اجرای مؤثر دوره های یادشده، مشغول انجام برنامه ریزی لازم از جمله تهیه جزوه های آموزشی علمی - کاربردی روش گرا و شناسایی و بازآموزی مدرسین مورد نیاز می باشد.

□ خصوصی سازی شرکتهای بهره برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی (وابسته به وزارت نیرو)

با واگذاری سهام دولتی آنها

براساس بند الف تبصره ۴ قانون بودجه سال ۱۳۷۶ و در راستای عملیاتی نمودن سیاستهای اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، شرکت مدیریت منابع آب ایران موظف به واگذاری صد در صد سهام خود در شرکتهای بهره برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی به بخش خصوصی است. لذا در گام نخست فهرست شرکتهای دارای سود انباشته سالیانه شامل ۱۱ شرکت بهره برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی به همراه ۳ شرکت مدیریت تولید و بهره برداری از سد و نیروگاه (طبق مصوبه هیئت وزیران) به سازمان خصوصی سازی کشور جهت واگذاری سهام دولتی آنها به روش مزایده معرفی شده اند. شرکتهای بهره برداری معرفی شده به سازمان خصوصی سازی، به قرار زیر هستند:

الف- شرکت‌های بهره‌برداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی

۱- استان تهران	۲- زرینه رود
۳- دشت گرمسار	۴- مارون
۵- دشت گلپایگان	۶- کرخه و شاوور
۷- دشت قزوین	۸- وحدت مهاباد
۹- دشت ساوه	۱۰- استان بوشهر
۱۱- مغان	

ب- شرکت‌های مدیریت تولید و بهره‌برداری از سد و نیروگاه

۱- سد و نیروگاه کرخه	۲- سد و نیروگاه دز
۳- سد و نیروگاه مسجد سلیمان	

سازمان خصوصی‌سازی کشور پس از ارزیابی های کارشناسی بعمل آمده، در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۲۵ نسبت به انتشار آگهی عرضه سهام به روش مزایده در مورد شرکت‌های بهره‌برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی وحدت مهاباد و زرینه رود و نیز شرکت مدیریت تولید و بهره‌برداری از سد و نیروگاه کرخه اقدام نموده که در حال حاضر از میان آنها، سهام دولتی در شرکت‌های بهره‌برداری وحدت مهاباد و بهره‌برداری از سد و نیروگاه کرخه به فروش رفته است و برای واگذاری سهام دولتی بقیه شرکت‌های یاد شده نیز به نوبت اقدام خواهد شد. با واگذاری سهام این شرکت‌ها، آنها می‌توانند علاوه بر بهره‌برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری و زهکشی، در سایر زمینه ها و رشته های اجرایی نیز بعنوان پیمانکار حرفه ای، گواهینامه صلاحیت گرفته و فعالیتهای خود را توسعه دهند.

مهمترین چالش در ارتباط با خصوصی سازی شرکت‌های بهره‌برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی، مسائل مرتبط با وضعیت کارکنان آنهاست. پرداخت حقوق و مطالبات قانونی کارکنان فعلی و آینده شغلی کارکنان آنان از عمده ترین دغدغه های مسئولین ذیربط می باشد که موضوع در سطح هیئت مدیره شرکت مدیریت منابع آب ایران در حال بررسی است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

- ۱- جلب مشارکت فعال و مؤثر کشاورزان در مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی، نیازمند آگاهی آنان از منافع کوتاه مدت و دراز مدت این مشارکت می باشد. تحقق این هدف با استفاده از فنون و روشهای توسعه و ارزیابی مشارکتی امکان پذیر است.
- ۲- لازم است مطالعات مرتبط با موضوع جلب و توسعه مشارکتهای کشاورزان، از نوع «مطالعه در حین اجرا» تلقی و لحاظ گردد و شرکت های مهندسیین مشاور در خلال برگزاری کارگاههای برنامه ریزی _ آموزشی در داخل روستاهای تحت پوشش هر شبکه آبیاری و زهکشی، اقدام به توانمندسازی فردی و گروهی آب بران و ایجاد ظرفیتهای سازمانی لازم در آنها و نیز ایجاد تغییر نگرش در کلیه دست اندرکاران (مدیران عالی رتبه، مدیران میانی و کارشناسان ستادی و میدانی) نموده و در این میان، به عنوان تسهیلگر (facilitator) ایفای نقش نمایند.
- ۳- مفهوم مشارکت واقعی آب بران بر اساس مبانی نظری این است که آب بران در تصمیم گیری، مسئولیتها و اختیارات باید مشارکت داشته باشند. در این رابطه، توانمندسازی آب بران (Empowerment) به معنای دادن قدرت قانونی به آب بران جهت افزایش قدرت اثرگذاری آنان برای اکتساب قدرت به صورت عینی است. لذا از این رو لازمست کلیه مسئولین و دست اندرکاران مدیریت منابع آب و خاک به فرآیند تغییر قدرت و رهیافت پایین به بالا اعتقاد داشته باشند.
- ۴- با در نظر داشتن اینکه «مشارکت پیچیده است» و تسهیلگران توسعه مشارکت، نیاز به مهارتهای خاص دارند تا بتوانند نتایج عدم حس مالکیت ذینفعان اصلی بر شبکه های آبیاری و زهکشی و محدودیتهای منابع مالی دولت در ارائه خدمات مناسب آبیاری و در کل «نا برابری» را به چالش بطلبند. لذا لازم است به آموزش مبانی و تئوری های مشارکت در سطوح مختلف دستگاه های اجرایی ذیربط عنایت ویژه ای مبذول شود تا تجارب آتی در کشور برای ارتقای مشارکت آب بران در مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی بر پایه روش «تسهیل گری» و به صورت هدفمند توسعه پیدا کند.
- ۵- وزارتخانه های نیرو و جهادکشاورزی می توانند به طور مشترک نسبت به پیاده سازی مدیریت آبیاری مشارکتی و در نهایت انتقال مدیریت آبیاری به ذینفعان اصلی، در حداقل سه نمونه (آزمایشی) از شبکه های آبیاری و زهکشی اقدام نموده تا کارشناسان و مدیران ذیربط از نتایج به دست آمده، در مناطق دیگر نیز استفاده نمایند.
- ۶- با توجه به اهمیت آموزش فلسفه و مبانی نظری رهیافت مشارکت در ادبیات توسعه روستایی و آشنایی دست اندرکاران با فنون و ابزار مربوط، ضرورت دارد دپارتمان مشارکت در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی کشور، به ویژه مجتمع های آموزشی وابسته به وزارتخانه های نیرو و جهادکشاورزی تأسیس و راه اندازی شود.

فهرست منابع:

- ۱- دفتر حقوقی وزارت نیرو (۱۳۷۳)، "مجموعه قوانین و مقررات صنعت آب و برق - جلد اول"، وزارت نیرو
- ۲- دفتر حقوقی وزارت نیرو (۱۳۸۲)، "مجموعه قوانین و مقررات آب و آبفا- جلد سوم"، وزارت نیرو
- ۳- ازکیا، دکتر مصطفی (۱۳۸۷)، "جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران"، انتشارات اطلاعات، تهران
- ۴- شرکت مدیریت منابع آب ایران (۱۳۸۶)، "دستورالعمل تشخیص صلاحیت شرکتها در امر بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی"، وزارت نیرو